

Negyedik díjazott

BORZSÁK ISTVÁN

Iskolatere mtő klasszika-filológiai munkássága
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Borzsák István a magyar ókor kutatóknak nem csak a legidősebbje, de egyik legtekintélyesebbje is. Tudományos tevékenysége egy év híján hét évtizedet fog át: első publikációja 1933-ban jelent meg, akkor tizenkilenc éves volt. Három év múlva, 1936-ban látott napvilágot doktori értekezése, *Die Kenntnisse des Altertums über das Karpatenbecken* címmel, melyről nem kevesebb, mint tizenkét külföldi és két hazai folyóirat közölt ismertetést, s melynek értékét az is mutatja, hogy 1966-ban újra kiadták. E disszertáció óta áradnak évről évre nem csak az ókort, hanem a középkort, a magyarországi latinságot, az ókor továbbélését, a tudományszak történetét és az e területek közti meglepő összefüggéseket feltáró munkásságának gazdag gyümölcsei.

Pedig pályája nem rózsaszirmokkal volt borítva, mint ahogy egész nemzedékéé sem. Mint számos pályatársa, a Budapesti Református Gimnáziumban érettségizett, egyetemi hallgatóként az Eötvös Kollégium tagja volt, kiváló mesterektől tanult, nem hiába, hiszen huszonkét éves korában doktorált, huszonnégy éves korában ő írta meg a nemzetközi ókortudomány legnagyobb lexikonjába, a több, mint nyolcvan kötetből álló Pauly-Wissowa-féle *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*-ba a római császárkori címekről szóló, elég terjedelmes cikket, huszonnégy évesen egyetemi magántanár. A sötét felhők azonban már gyülekeztek, „a rózsás gráciáknak párka arca lett”: a latin nyelv szelleméről szóló könyve, a magántanári habilitációs irat, a római irodalomtörténet összefoglalása a Zolnai Béla-féle *Világirodalomtörténet* számára már ismétlődő behívások közepette született meg, azután frontszolgálat, majd szibériai hadifogság törte meg az ígéretesen indult pályát.

A pályát igen – Borzsákot nem. A hadifogságban megtanult oroszul, s hazajöve könnyedén fordította az akkor kötelező példaképül szolgáló szovjet tudomány számos alkotását, lehetővé téve oroszul nem tudó kollégáinak és az egyetemi hallgatóknak is, hogy gyorsan időszerű tájékozottságra tegyenek szert. Ennél azonban fontosabb, hogy mindjárt hazatérése után megjelentek saját kutatási eredményeit közreadó dolgozatai is Vergiliusról, Ovidiusról, Martialisról. 1953-ban végre egyetemi tanár lett Budapesten. Igaz, az ókortörténeti tanszéken, s bár a szorosan vett történettudományt nem művelte, széleskörű tájékozottságánál fogva nem okozott neki nehézséget e feladat ellátása sem. Úgy látszott, hogy végre révbe ért, nyugodt körülmények között dolgozhat. Talán történészprofesszori feladatköre is tette, hogy visszatért régi, kedves szerzőjéhez, aki még egyetemi hallgató korában ragadta meg, s akitől azóta sem tudott elszakadni, Tacitushoz. Vele kapcsolatos első tanulmánya a *Tacitus Magyarországon* címet viselte, a következő egy Tacitusról szóló előadás volt. Ez 1956 tavaszán történt. És mikor 1957 júniusában Borzsák Istvánt fegyelmi úton megfosztották katedrájától, vélt vagy valódi áthallások miatt ez az előadás is a vádpontok között szerepelt.

Borzsák ezután egy időre az Egyetemi Könyvtárba került, hogy mint tanár az ifjúságtól lehetőleg teljesen el legyen szigetelve. Ez meglehetősen sikerült is, de a tudománytól nem lehetett elszigetelni. Ekkor alkotta meg, számos tanulmány mellett, *Az antikvitás XVI. századi képe* című vaskos munkáját, a kérészkörre vonatkozó ismeretanyagnak e szinte kimeríthetetlenül gazdag tárházát, s kezdte meg a Tacitusra vonatkozó szakirodalom rendszeres kritikai átvizsgálását, a Tacitusszal kapcsolatos részlettanulmányok sorozatának közreadását, melyek aztán megint egy *Realencyclopädie* cikkben, ezúttal egy könyv terjedelmében, összegeződtek, 1968-ban.

Addig azonban történt egy és más. 1963-ban Borzsákot végre kinevezték a debreceni egyetemre egyetemi tanárnak. Itt megint megmutatkozott, hogy Borzsákot a pálya hullámvölgyei nem törték meg, sőt, tettejét inkább megacélozták. Néhány év alatt a debreceni egyetem klasszika-filológia tanszékét a nemzetközi ókortudomány egyik fontos kutatóhelyévé tette, a tanszék általa alapított folyóiratában, az *Acta Classicá*-ban a tudomány szak számos kiváló külföldi művelője publikált; ismétlem: egy vidéki egyetemen, a hatvanas években, mikor Magyarország még a meglehetősen elszigeteltség állapotában volt. Tizenöt év debreceni professzorság után került végre a budapesti latin tanszékre, melynek vezetője volt nyugalomba vonulásáig, 1985-ig, de amelynek keretében ma is oktat. Közben 1982-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező-, majd rendes tagja lett. Az élet ekkor mintha kárpótolni akarta volna pályája szakadékaikért: két hazai, egy külföldi egyetem díszdoktorsága, Széchenyi-díj, Herder-díj, akadémiai aranyérem, a göttingeni akadémia levelező tagsága – hogy csak a legkiemelkedőbb elismeréseket említsem.

Nem részletezem tovább tudományos munkásságának egyes állomásait, kiemelkedő eredményeit, a Horatius kritikai kiadást a *Bibliotheca Teubneriana*-ban, a Nagy Sándor hagyomány történetére vonatkozó vizsgálódásait, a hellenisztikus kori görög történetírás törmelék-halmazában fontos, addig senkitől észre nem vett összefüggések felismerését, elmélyült, csak az ő széleskörű tájékozottságával megírható könyvismertetéseit, melyek sokszor becsesebbek, mint az ismertett könyv maga, tudománytörténeti írásait, hiszen ezek gyűjteménye négy kötetet tesz ki. Inkább csak egy fontos vonását emelem ki Borzsák tudósi magatartásának, amit úgy fogalmazhatok meg: Borzsák István európai magyar tudós. Mit értek ezen? A szakterület, amelyet Borzsák művel, a görög-római kor kutatása, európai, sőt, a félreértések veszélyét is vállalva, talán úgy is mondhatnám: a legeurópaibb tudomány szak, amennyiben a görög-római kultúra és az azzal való foglalkozás két évezrede Európa közös, közösen ápolott öröksége. A szempontok, ahogyan az erre az örökségre a változó korok néztek, változott, de magának az örökségnek az ihlető ereje megmaradt. Az ápolás módszereit évszázadok csiszolták, s aki ezt a területe művelni akarja, nem teheti, hogy ezeket félretolja, s az évszázadok alkotta eszközöket ne használja. Borzsák ezt az európai tudományt művelte és műveli, európai szempontok szerint, az Európában használatos eszközökkel, az Európában érvényes követelményeknek megfelelően, egész Európában elismerten magas színvonalon. De sosem függetlenül attól az országtól, amelyben él. Doktori disszertációja - *Mit tudott az ókor a Kárpát-medencéről?* -, A Tacitusszal kapcsolatos első dolgozat: *Tacitus Magyarországon*, a Nagy Sándor hagyománynak nem csak ókori kelet, hanem magyar vonatkozásai el egészen Szulejmán szultán történetírójának magyar történelméig, a Horatius kiadás Lipcsében és a magyar nyelvű Horatius kommentár, hogy megint csak néhány példát említsek, mind ezt bizonyítja. Borzsák sosem szűkítette tudományos kutatásait a magyar célú ókortudományra, de sosem felejtette, hogy az európai ókortudomány művelőjének, ha magyar, akkor e tudománynak, e kultúrának a magyar kultúra felé vezető szálairól sem szabad megfeledkeznie.

Nem zárhatom e rövid és vázlatosnak is alig nevezhető méltatást anélkül, hogy ne emlékezzem meg Borzsák Istvánról, a tanárról. Hosszú tanári pályáján sok tanítványa volt, sokakat nevelt, nem csak klasszika filológusokat, igényességre, emberségre, széleskörű műveltségre. Akik pedig a szakmán belül lehettek tanítványai egyszer, valamilyen szervezett keretben, azok is maradtak mindig, szervezett keret nélkül is, megtanulva tőle, hogy az ókor műveltsége nem csak közös európai örökség, és mint ilyen: ápolandó, hanem a magyar művelődésnek is szerves része, elődeinktől átvett magyar örökség is, a szakma művelői

számára személyes örökség is, mellyel sáfárkodni kell, tovább adni, nemzedékről nemzedékre.

Ritoók Zsigmond
filológus, egyetemi tanár

Életrajz

Borzsák István (*1914. december 24. Monor) klasszikus filológus. 1932-1936: a Pázmány Péter Tudományegyetemen tanul. 1932.1939: az Eötvös Kollégium tagja. 1941: egyetemi magántanár. Katonai szolgálat, majd szibériai fogság után a budapesti egyetem intézeti tanára 1949-1952 között. 1953-1957: egyetemi tanár. 1957: koncepció-szerű eljárással elmozdítják posztjáról. 1957-1963: az Egyetemi Könyvtárban dolgozik. 1963-1978: egyetemi tanár Debrecenben, 1978-1985: az ELTE BTK latin tanszék vezetője 1985-től tudományos tanácsadó.